

Міністерство освіти і науки України
 Національний технічний університет
 «Дніпровська політехніка»

Інститут електроенергетики
 Електротехнічний факультет

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню бакалавра

студента Капленко Альона Юріївна

(ПІБ)

академічної групи ФЛ-15-2

(шифр)

напряму 6.020303 «Філологія»

спеціалізації _____

за освітньо-професійною програмою _____

на тему: Переклад безеквівалентної лексики та фразеологізмів у романі “Віднесені вітром”
 М. Мітчелл

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	доц. Висоцька Т.М.			
розділів:				
Рецензент				
Нормоконтролер	ФЛ-15-2 Орел М.В.			

Дніпро
 2019

ЗАТВЕРДЖЕНО:завідувач кафедри
перекладу

_____ Введенська Т.Ю.

«_____» _____ 2019 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеню бакалавра

студенту Капленко Альона Юріївна академічної групи ФЛ-15-2
(прізвище та ініціали) (шифр)

напряму 6.020303 «Філологія»

спеціалізації _____

за освітньо-професійною програмою _____

на тему: Переклад безеквівалентної лексики та фразеологізмів у романі “Віднесені вітром”
М. Мітчелл

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 17.04.2019 № 626-л

Розділ	Зміст	Термін виконання
Розділ 1	Поняття «безеквівалентна лексика» та «фразеологічна одиниця» в сучасному перекладознавстві	25.12.18
Розділ 2	Способи передачі безеквівалентної лексики та фразеологізмів в україномовному перекладі роману М. Мітчелл «Віднесені вітром»	01.05.19

Завдання видано _____ (підпис керівника) _____ (прізвище, ініціали)

Дата видачі 15 жовтня 2018

Дата подання до екзаменаційної комісії 10 червня 2019

Прийнято до виконання _____ (підпис студента) _____ (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Поняття «безеквівалентна лексика» та «фразеологічна одиниця» в сучасному перекладознавстві.....	6
1.1 Явище лексичної безеквівалентності в сучасному перекладознавстві та класифікація безеквівалентної лексики	6
1.2 Визначення поняття «фразеологічна одиниця» та класифікація фразеологічних одиниць	16
Висновки до 1 розділу	28
РОЗДІЛ 2. Способи передачі безеквівалентної лексики та фразеологізмів в україномовному перекладі роману М. Мітчелл «Віднесені вітром».....	29
2.1 Проблеми перекладу англійської безеквівалентної лексики та фразеологічних одиниць	29
2.2 Способи передачі безеквівалентної лексики та фразеологічних одиниць в україномовному перекладі роману.....	35
Висновки до 2 розділу	53
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

У процесі перекладу з однієї мови на іншу часто виникають труднощі. Це пов'язано відмінностями між мовами. Ці відмінності мов обумовлені відмінністю культур. Зазвичай вони найбільш помітні у лексиці та фразеології, тому що номінативні засоби мови найбільше пов'язані з позамовною дійсністю. У кожній мові є слова, які не мають однослівного перекладу. В такому випадку, мова йде про безеквівалентну лексику. Ще одна складова мови, переклад якої викликає труднощі – фразеологізми. У силу свого семантичного багатства, образності, лаконічності і яскравості фразеологія грає в мові дуже важливу роль.

Актуальність обраної теми визначена культурологічною значущістю проблеми співвідношення мови та культури, а також необхідністю узагальнення досвіду використання сучасної безеквівалентної лексики та фразеологізмів в англomовній літературі.

Об'єктом дослідження є безеквівалентна лексика та фразеологізми у романі М. Мітчелл «Віднесені вітром».

Предметом дослідження є способи їх перекладу українською мовою.

Мета роботи: розкрити проблему перекладу безеквівалентної лексики та фразеологізмів, проаналізувати та класифікувати їх.

Завдання дослідження:

- дослідити теоретичний матеріал з даної теми;
- розкрити зміст поняття «безеквівалентна лексика» та «фразеологічна одиниця»;
- виявити основні ознаки безеквівалентної лексики та фразеологізмів та розглянути їх особливості;

– розглянути та проаналізувати існуючі класифікації фразеологічних одиниць та безеквівалентної лексики з метою подальшого використання їх окремих елементів у цій роботі;

– визначити способи передачі безеквівалентної лексики та фразеологізмів в україномовному перекладі роману М. Мітчелл «Віднесені вітром».

Методи дослідження: порівняльний, компонентний та описовий аналіз.

Наукова новизна роботи полягає у проведенні аналізу лексичних, лексико-семантичних і граматичних засобів, використаних для досягнення адекватності в процесі перекладу.

Практична значимість дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів на заняттях з практики і теорії перекладу, також використання отриманих даних для створення словників безеквівалентної лексики. Результати дослідження можуть бути використані на заняттях з практики художнього перекладу та при вивченні фразеології як науки.

Структура дипломної роботи: робота включає наступні структурні елементи: титульний лист; завдання на дипломну роботу; реферат; зміст; вступ; основна частина (два розділи); висновки; список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ПОНЯТТЯ «БЕЗЕКВІВАЛЕНТНА ЛЕКСИКА» ТА «ФРАЗЕОЛОГІЧНА ОДИНИЦЯ» В СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

1.1 Явище лексичної безеквівалентності в сучасному перекладознавстві та класифікація безеквівалентної лексики

Передача змісту лексики залежить від співвідношення лексичних одиниць мови оригіналу і мови перекладу. Підбір лексичних відповідників базується на п'яти типах співвідношення:

1. Перший тип не створює великих труднощів для перекладача і полягає в тому, що лексичні одиниці мови оригіналу та мови перекладу при зіставленні повністю збігаються. Однак, якщо мови не близько споріднені, таке співвідношення трапляється не часто.

2. При другому типі співвідношення денотативне значення одиниці оригіналу частково або повністю співпадає з сукупністю значень лексичних одиниць мови перекладу або навпаки.

3. Третій тип співвідношення полягає в тому, що денотативне значення мови оригіналу частково співпадає зі значенням однієї, чи декількох одиниць мови перекладу, та навпаки. В такому разі перекладач повинен обрати найбільш доцільний варіант перекладу спираючись на контекст.

4. При четвертому типі співвідношення лексичних одиниць денотативні значення лексичних одиниць мови оригіналу та мови перекладу не співпадають. Значення одиниць мають еквівалент тільки в межах певних сполучень, а як окремі одиниці словникового складу не співпадають за значенням. Зазвичай, за таким типом сполучаються фразеологізми та сталі вирази.

5. До п'ятого типу співвідношення належать випадки, коли значення лексичної одиниці в оригіналі не має повних еквівалентів в мові перекладу. В такому разі, мова йде про безеквівалентну лексику [34, 59].

Відмінності між мовами, внаслідок відмінності культур, найбільш помітні в лексиці і фразеології, оскільки номінативні засоби мови безпосередньо пов'язані з позалінгвістичною реальністю. У кожній мові та діалекті є слова, які не мають однослівного перекладу в інших мовах. Тобто, безеквівалентна лексика – це лексичні одиниці (слова і фрази) однієї з мов, які не мають повного або часткового еквівалента серед лексичних одиниць іншої мови. Таку лексику неможливо семантизувати за допомогою простого перекладу.

Для того, щоб виділити безеквівалентну лексику із загального лексичного складу, зазвичай, потрібна інша мова. Тому що мовна система кожного з народів різного етнічного походження кодує одні й ті ж самі поняття по-своєму, спираючись на власний досвід. А розбіжності між мовами найчастіше проявляються при їх зіставному вивченні.

Термін «безеквівалентна лексика» використовується якщо відповідність будь-якого лексичного елемента однієї мови відсутня в лексиці іншої мови. Але було б неправильно трактувати цей термін як «неможливість перекладу» лексики. Будь-яка мова може передати будь-яке значення: відсутність конкретного позначення для деяких понять однієї мови у словнику іншої, не означає нездатність передачі цього поняття іншою мовою. Незважаючи на те, що конкретне позначення може не мати еквівалента у мовній системі, зміст перекладу завжди може посылатися на поняття в оригіналі різними засобами.

Безеквівалентна лексика відноситься до іноземних слів і фраз, які представляють собою об'єкти, процеси та інші реалії життя, які на даному конкретному етапі розвитку цільової мови не мають у ній еквівалентів [17, 58].

Причини явища безеквівалентності традиційно підсумовуються до наступного:

1. Відсутність якогось об'єкта або якихось явищ у житті мовців цільової мови.
2. Відсутність відповідних понять на цільовій мові.
3. Відмінні лексико-стилістичні характеристики.

Безеквівалентна лексика зустрічається в основному серед неологізмів, серед слів, що називають конкретні поняття та національні реалії, і серед менш відомих імен, для яких необхідно створювати випадкові відповідності в процесі перекладу.

Національно-культурні особливості словника будь-якої мови трапляються не лише за наявності ряду конкретних слів, але й у відсутності слів для значень, висловлених іншими мовами. Ці "прогалини" називаються лакунами. Лакуна (від лат. *lacuna* – порожнина, западина) – прогалини в тексті. Причини появи таких прогалин різні, в деяких випадках вони викликані відмінностями в культурах. Наприклад, англійською мовою, крім слів *lawyer* – юрист, адвокат є декілька різновидів адвокатської професії: *attorney* – вповноважений; *barrister* – адвокат, який має право виступати в вищих судах; *solicitor* – повірений (консультує клієнтів, підготує справи для баристера, має право виступати в нижчих судах); *counsel* – юрисконсульт; *counsellor* – радник; *advocate* – адвокат вищого рангу. В українській мові всі ці поняття відповідають одному слову – «адвокат».

В інших випадках лакуни обумовлені тим, що для однієї мови не важливо розрізняти слова, які розрізняються іншою мовою. Наприклад, два українських слова *хлопчик* і *хлопець* відповідають англійському *boy*; та навпаки, двома англійськими словами *bank* – берег річки і *shore* – берег моря відповідає одне українське слово *берег*.

М.П. Кочерган – український мовознавець, вважає термін «безеквівалентна лексика» синонімічним терміну «лакуна» (лакуна – відсутність слова для позначення понять, які в даному суспільстві існують і мають особливе словесне

позначення в іншій мові) [11, 57]. Серед слів, які інтерпретуються як безеквівалентна лексика, він виокремлює три різні за своєю природою групи:

1) Слова, які позначають національно-культурні реалії певних народів (їх називають культурологічними лакунами). Наприклад, рос. *сарафан, щи, балалайка*, укр. *вареники, кобзар, борщ*, англ. *tuffin, limericks*.

2) Відсутні в якійсь мові слова на позначення понять, які існують у певному суспільстві і, здавалося б, повинні були б мати однослівне вираження. Серед цієї лексики можна виділити дві підгрупи:

а) Безеквівалентні слова, які пояснюються різним членуванням мовами навколишнього світу. Наприклад, англійською не існує слова, що відповідає українському слову «доба».

Я повернуся через добу. – I will come back in 24 hours.

Якщо неперервність акцентується, то використовується комбінація «день і ніч».

Вони працювали чотири доби. – They worked four days and nights.

б) Безеквівалентні слова, поява яких зумовлена тим, що певний етнос на противагу іншому не звернув увагу на якісь явища чи процеси, оскільки це для нього не було важливо. Наприклад, в англійській мові немає відповідностей для українських іменників: *кип'яток, іменинник, погорілець*. З іншого боку, в українській мові не існує лексичних відповідностей для англійських слів: *glimpse, floorer*.

3) Відсутність слів, яка зумовлена власне мовними причинами. Причинами неповноти парадигми «може бути морфемна структура слова, яка чинить опір утворенню деривата за потрібною моделлю...» [11, 57]. М.П. Кочерган вважає доцільним називати лакунами відсутність у мові другої і третьої групи слів, а першу групу іменувати словами реаліями.

Основна проблема, з якою зустрічається перекладач при передачі рафінованих значень, виразів у вихідному тексті, – це розбіжність кола значень, властивих одиницям вихідної мови і мови, якою здійснюється переклад.

Л.С. Бархударов відзначає, що «всі типи семантичних відмінностей між лексичними одиницями двох мов можна звести до трьох основних типів: повна відповідність, часткова відповідність, відсутність відповідності» [17, 58]. Лінгвіст відносить до безеквівалентної лексики такі групи слів:

- 1) Власні назви (географічні найменування, назви установ, організацій, газет, пароплавів тощо), що не мають постійних відповідників у лексиці іншої мови.
- 2) Слова-реалії, тобто слова, що позначають об'єкти, поняття та ситуації, які не існують у практичному досвіді людей, які говорять іншою мовою.
- 3) Випадкові лакуни (у вигляді слів), які не мають відповідників у лексичному складі іншої мови [17, 58].

Такі слова потрапляють до словникового складу мови за різних обставин: через літературні та наукові роботи, в різні історичні часи, а також через засоби масового зв'язку.

Особливо важливо розрізнити безеквівалентну лексику та реалії. Поняття «безеквівалентна лексика» ширше, ніж поняття «реалія». Всі реалії входять до складу безеквівалентної лексики. До складу цієї лексики входить також частина прислів'їв та приказок, які трактуються різними народами по-різному. Л.В. Щерба слушно зазначав, що «дійсність у мовах різних народів представлена по-різному» [54, 61].

Слова-реалії. Серед лексичних одиниць які пов'язані з національною культурною темою найбільший інтерес представляють собою слова реалії. Завдяки цим лексичним одиницям проявляються культурні особливості різних народів.

Мовні реалії, як елемент національної своєрідності, стали цікавою темою для досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених лінгвістів, таких як: С.І.

Влахов, В.С. Виноградов, В.Г. Костомаров, А.В. Федоров та ін. Реалії позначають предмети та явища побуту, культури, історії та звичаїв кожної країни. Реалії є яскравими показниками взаємозв'язку мови та культури народу.

Р. П. Зорівчак зазначає, що під реалією як перекладознавчим терміном слід розуміти «моно- і полілексемну одиницю, основне лексичне значення якої вміщає традиційно закріплений за нею комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [3, 57].

В філологічних дисциплінах явище реалії розглядають з двох точок зору:

1) Реалія – предмет, явище чи поняття, притаманне для культури народу та країни, яке не зустрічається в інших народів;

2) Реалія – лексична одиниця, яка позначає цей унікальний предмет чи явище (це може бути також словосполучення, наприклад, прислів'я, приказки, в складі яких наявні реалії).

Тематичну класифікацію слів-реалій ми знаходимо у В.С. Виноградова [26, 59]. Він виділяє наступні рубрики:

1. Побутові реалії (одяг, їжа, види праці, грошові знаки, музичні інструменти, народні свята).

2. Етнографічні та міфологічні реалії.

3. Реалії природного світу (тварини, рослини, ландшафт).

4. Реалії державного ладу і суспільного життя (актуальні та історичні).

5. Ономастичні реалії – антропоніми (імена, прізвища відомих особистостей, які потребують коментарів), топоніми, імена літературних героїв інших творів, назви музеїв.

6. Асоціативні реалії – вегетативні символи, анімалістичні символи, колірна символіка, фольклорні, історичні та літературно-книжкові алюзії, мовні алюзії.

Дана класифікація слів-реалій представляється досить повною, вона охоплює багато сторін життя національної спільноти.

Також існує класифікація С.І. Влахова та С.П. Флоріна [28, 59]. Якщо її розглядати можна вивести класифікацію реалій за предметною ознакою:

1. Географічні реалії – назви об'єктів фізичної географії: *step, прерія, торнадо, крига, ківі, снігова людина*.

2. Етнографічні реалії. До них відносяться слова, що позначають різні предмети матеріальної та духовної культури, властиві тільки певній нації, народу наприклад, назви (поняття, що належать побуту і культури народу):

– житло: *хата, rancho*;

– одяг, головні убори: *вишиванка, шаровари, vest, kilt*;

– їжа, напої: *галушки, борщ, muffin, pancake*;

– етнічні поняття: *козак, cowboy*;

– міри і грошові одиниці: *гривня, копійка, dollar, cent, метр, кілограм, mile, pound*;

– види праці та заняття: *оранка, rodeo*;

– народні свята: *Івана Купала, Halloween*;

– звертання: *пані, miss*;

– найменування понять мистецтва і культури, фольклорні реалії: *колядки, щедрівки, limericks, pop-goes-the weasel*.

3. Суспільно-політичні реалії – слова і фрази, що позначають політичні інститути і соціальні явища, характерні тільки для даної країни: *князь, губернія, state, область, район, primaries (первинні вибори), агітпункт, caucus (зібрання комітету політичної партії для розробки планів та рішень)*.

Слова-символи. Кожна мова складається зі слів. Слова виконують символічну функцію, вони можуть означати реальність за допомогою знаків. «Слово – двостороння одиниця, йому притаманні всі знакові функції, через що є підстави саме слово вважати мовним знаком» [11, 57].

Хоч слово і є знак, та як зазначив Шпет, не кожний знак – слово [53, 61]. Слово – особовий знак, та відрізняється внутрішньою сутністю від звичайного знака. Звичайний знак не можна розглядати та розуміти у різних контекстах. Слово ж може існувати у різних контекстах та мати багато прямих та метафоричних значень.

В мові кожного народу відображається світобачення цього народу, спосіб життя, культура, вірування, традиції. Слова-символи особливо яскраво передають менталітет, душу та особливості національного бачення народу.

Розрізняють такі види українських слів-символів за походженням: народні (природні, побутові, астральні), обрядові, язичницькі, християнські та синкретичні, державні, історико-культурні, літературні, демонологічні. Явище символізації (конотації) – процес надання додаткових значень загальноживаним словам.

Важливим механізмом символотворення є також неологізація – виникнення нових слів на тлі різноманітних сфер існування людини (релігія, політика, історія, техніка, наука тощо).

Також існує ще один тип символотворення, який має назву неологізація – виникнення слів під час існування людини, у різних сферах її життя (наука, релігія, історія тощо).

Віддзеркалення явищ, фактів та предметів відбуваються за допомогою фольклорних символів, які є невід'ємною частиною повсякденного життя українського народу.

Не лише творцями символіки, але і її частиною стали історичні та культурні діячі, письменники та митці, історичні постаті та легендарні герої. Етносимволіка являє собою своєрідний художній засіб, який використовують майстри слова. Літературні діячі є продовжувачами символотворення, завдяки їх натхненню та майстерності ще не одне покоління відчує атмосферу тих народів та тих часів, яку несуть у собі слова-символи.

Культурологія, етнографія, історія, антропологія, народознавство, – всім цим наукам властива категорія слів-символів. Ця група лексем має великий потенціал подальшого детального дослідження та аналізу різними вченими-лінгвістами. Слова-символи є цікавим та ціннісним елементом національної свідомості народу.

Власні назви. З плином часу перекладознавство розвивається і одночасно зростають вимоги до перекладу. Особливу увагу потрібно приділити перекладу власних назв.

Власна назва (онім) – слово, словосполучення або речення, яке служить для позначення та виділення названого об'єкта з ряду подібних, індивідуалізуючи та ідентифікуючи даний об'єкт [38, 60].

Інакше кажучи, власні назви, на відміну від загальних, безпосередньо пов'язані з об'єктом і в основному використовуються для позначення цього об'єкта та його виділення серед інших подібних, наприклад, *London* або *Microsoft*. Загальні ж назви пов'язані з класом об'єктів (місто, планета, особа, корпорація).

Ми зустрічаємося з власними назвами кожен день у повсякденному житті. Власні назви вживаються в усіх сферах людської діяльності, а значить, їх можна зустріти в найрізноманітніших функціональних стилях. Переклад власних назв вимагає особливої уваги, оскільки помилки при перекладі можуть привести до неточностей і дезінформації. Так, наприклад, помилка в перекладі власних назв в офіційному документі може привести навіть до судового позову.

За визначенням В.В. Виноградова, «власні назви (оніми) – це слова, що називають дійсний чи вигаданий об'єкт, особу чи місцевість єдину в своєму роді» [26, 59]. М.П. Кочерган зазначає, що «власні назви, на відміну від загальних, служать для виділення названого ними об'єкта з низки подібних, його індивідуалізації та ідентифікації» [11, 57]; і пропонує таку класифікацію власних назв:

- 1) антропоніми – імена людей;

- 2) топоніми – географічні назви;
- 3) теоніми – назви божеств;
- 4) зооніми – клички тварин;
- 5) астроніми – назви небесних тіл;
- 6) космоніми – назви зон космічного простору і сузір'їв;
- 7) хрононіми («квазівласні імена») – назви відрізків часу, пов'язані з історичними подіями;
- 8) ідеоніми – назви об'єктів духовної культури;
- 9) хрематоніми – назви об'єктів матеріальної культури;
- 10) ергоніми – назви об'єднань людей: товариства, організації тощо;
- 11) гідроніми – назви водоймищ (річки, озера, моря, болота);
- 12) етноніми – назви народів, етнічних груп [26, 59].

На думку лінгвіста Ульмана, власні назви називають «розпізнавальними знаками» тому, вони нездатні виражати загальне поняття і мають лише називну роль у мові.

Класифікація власних назв, за О. Леоновичем, може бути проведена по предметній сфері, по позначуваним ними предметам:

- 1) імена осіб (прізвище, ім'я, по батькові);
- 2) клички тварин, птахів та ін.;
- 3) топографічні імена – міст, країн, сіл, річок, озер, парків, заток, гір, вулиць, океанів, доріг тощо.;
- 4) імена будинків, організацій, установ, літаків і інших засобів пересувань;
- 5) назви журналів та книг, музичних груп виконавців тощо [38, 60].

До власних назв іноді включають так звані «квазівласні імена», такі, як назви брендів, імена історичних особистостей, назви (етикетки) товарів, продуктів харчування, періодів історії, політичних та культурних рухів, героїв та місць, зображуваних у літературі.

1.2 Визначення поняття «фразеологічна одиниця» та класифікація фразеологічних одиниць

Фразеологія – галузь лексикології, яка вивчає фразеологічні одиниці. Фразеологічна одиниця (фразеологізм) – група слів з фіксованою лексичною композицією і граматичною структурою [25, 58]. Фразеологічні одиниці характеризуються відтворюваністю та цілісністю значення, вони складаються з роздільно оформлених компонентів. Людина не конструює кожного разу у голові фразеологізм, а відтворює його зі своєї пам'яті. Значення фразеологізмів знайоме носіям мови і визначається з цілого виразу, а не з його окремих складових. Значення фразеологічних одиниць є результатом історичного розвитку даної мови.

Фразеологічна одиниця має схожість зі словом та словосполученням за такими ознаками:

1. Відтворюється як готова значеннева одиниця.
2. Має сталу структуру.
3. Вступає в синонімічні зв'язки зі словами.
4. Виконує синтаксичні функції у реченні.

Фразеологічні одиниці відрізняються від вільних груп слів семантично і структурно:

1) вони передають єдину концепцію, а їх значення ідіоматичне, тобто не є лише сукупністю значень їх компонентів;

2) вони характеризуються структурною незмінністю (жодне слово не може бути замінено будь-яким компонентом фразеологічної одиниці, не руйнуючи його сенсу, наприклад, *ведмежа послуга* (не лєвова або вовча));

3) вони не створюються під час мовлення, а використовуються як готові одиниці. На відміну від слова, фразеологічну одиницю можна розділити на окремо структуровані елементи і синтаксично трансформувати.

Існує кілька типів фразеологічних одиниць. У фразеологічних виразах буквальні та образні значення абсолютно не пов'язані між собою, наприклад:

- *аж за вухами лящить* – їсти з великим апетитом;
- *once in a blue moon* – рідко (а не «один раз в блакитний місяць»);
- *вилами по воді писано* – невідомо як буде;
- *to kill two birds with one stone* – вирішити одразу дві проблеми (а не «вбити двох пташок одним каменем»);
- *накивати п'ятами* – швидко втекти;
- *help yourself* – пригощайся (а не «допоможи собі»);
- *пасти задніх* – відставати.

Інші фразеологічні одиниці мають значення, яке походить від значення складових частин, як у випадку «*плисти за течією*». Фразеологічні словосполучення включають в себе слово чи декілька слів зі значенням, що є як буквальним, так і образним, як у випадку з «*глибока тиша*». Іншим типом фразеологічної одиниці є ідіоматичний вираз, група слів, структура та значення яких зафіксовані.

Істотними ознаками фразеологічних одиниць відсутність семантичної мотивації та лексико-граматична стійкість.

Фразеологічна стійкість базується на:

- 1) стабільності використання;
- 2) стабільності значення;
- 3) лексичній стабільності;
- 4) синтаксичній стабільності;
- 5) ритмічній характеристиці, римах і образах.

Фразеологічні одиниці класифікуються за різними критеріями. Найвідоміші класифікації В.В. Виноградова, О.І. Смирницького, Н.М. Амосової та О.В. Куніна. Фразеологізми з частково перенесеним значенням показують найслабшу єдність

між їх компонентами. Чим більш віддаленим є значення фразеологічної одиниці від поточного значення її складових частин, тим більшою є ступінь її семантичної єдності.

Значний вклад у дослідженні фразеології зробив академік В.В. Виноградов. У його семантичній класифікації фразеологізми класифікуються за ступенем смислової вмотивованості, тобто співвідношенням між значенням всієї одиниці і значенням її компонентів. Розрізняють три класи фразеологічних одиниць: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення.

1. Фразеологічні зрощення. Значення цілого виразу не виводиться зі значення компонентів: *взяти на баса – глузувати з когось, підсунути свиню – зробити підлість комусь*.

2. Фразеологічні єдності – також семантично неподільні фразеологічні одиниці, але їх цілісне значення умотивоване значенням компонентів: *прикусити язика – утриматись від висловлювань, біла ворона – не схожий на інших*.

3. Фразеологічні сполучення – вмотивовані; один з компонентів використовується у прямому значенні, а інший – у переносному. До того ж, цілісне значення фразеологізму впливає із його компонентів. Наприклад: *досада бере – засмутитися, to take friends – подружитися*.

Спираючись на класифікацію В.В. Виноградова, М.М. Шанський виділив четвертий клас – фразеологічні вирази, до яких належать «такі стійкі в своєму складі і вживанні фразеологічні звороти, які не тільки є семантично подільними, але й складаються цілком із слів з вільним значенням (*серйозно й надовго; Вовків бояться — в ліс не ходити; Не все те золото, що блищить*)» [52, 61].

До цієї групи фразеологічних одиниць він відносить: прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми, сентенцію, народні промовки, літературну цитату, парадокс і максимум.

Професор О.І. Смирницький класифікує фразеологічні одиниці за функціональним принципом. Для нього найважливішим параметром фразеологічності є зіставлення фразеологічної одиниці зі словом та їх еквівалентність. Він диференціює фразеологізми на стилістично нейтральні й експресивні. Фразеологічні одиниці є нейтральними, неметафоричними, ідіоми – метафоричні, стилістично забарвлені. Професор виділяє також «одновершинні фразеологічні одиниці, а також двовершинні й багатoverшинні» [44, 60].

Н.М. Амосова класифікує фразеологічні одиниці за типом контексту [15, 58]. Фразеологічні одиниці позначені фіксованим (постійним) контекстом, який не можна змінити: *Spanish shame* – іспанський сором (але не американський чи російський). Професор виділяє дві групи фразеологізмів: фраземи і ідіоми. Прислів'я та приказки до складу фразеології Н.М. Амосова не включає.

1. Фраземи складаються з двох компонентів, один з яких фразеологічно пов'язаний, другий служить визначальним контекстом: *green eye* – ревнивий погляд, *green hand* – недосвідчений працівник, *green years* – молоді роки, *green wound* – незагоєна рана та ін.

2. Ідіоми характеризуються ідіоматичністю. Тобто, цілісне значення ідіом створюється завдяки групі слів і не є суто комбінацією значень компонентів: *mare's nest* – нонсенс, *to pin one's heart on one's sleeve* – не вміти приховувати свої почуття.

О.В. Кунін вважає, що фразеологізми заповнюють лакуни в лексичній системі мови, яка не може повністю забезпечити найменування пізнаних людиною нових сторін дійсності [36, 59].

Класифікація професора Куніна ґрунтується на функції фразеологічної одиниці в комунікації. За цією класифікацією фразеологічні одиниці підрозділяються на: номінативні, номінативно-комунікативні, комунікативні та ті, які не належать ні до номінативних, ні до комунікативних [36, 59].

1. Номінативні фразеологічні одиниці – це одиниці, що позначають об'єкти, явища, дії, стани, якості. Вони можуть бути у вигляді:

а) іменника: *a snake in the grass* – змія підколодна, *a bitter pill to swallow* – щось неприємне, *гнітюча необхідність*;

б) прикметника: *long in the tooth* – старий;

в) прислівника: *out of a blue sky* – зненацька, *as quick as a flash* – швидко як блискавка;

г) прийменника: *with an eye to* – з наміром.

2. Номінативно-комунікативні одиниці містять дієслово: *to set the Thames on fire* – зробити щось щось незвичайне, *to know which side one's bread is buttered* – знати свою вигоду, *to put the hat on smb's misery* – на довершення всіх бід.

3. Фразеологічні одиниці третього класу виражають емоції та ставлення до речей: *God damn it!* – Чорт забирай!

4. Комунікативні фразеологічні одиниці представлені приказками та прислів'ями: *Never say «never»* – ніколи не кажи «ніколи».

Деякі лінгвісти (Н.М. Амосова) не включають в свої класифікації прислів'я та приказки. Інші (О.В. Кунін, В.В. Виноградов) – навпаки, аргументуючи це тим, що:

1) у приказок та прислів'їв як і у фразеологічних одиниць складові ніколи не змінюються;

2) фразеологічні одиниці часто формуються на основі прислів'їв і приказок.

У словниках ідіом та фразеологізмів використовується традиційний і найстаріший принцип класифікації фразеологічних одиниць – тематичний принцип.

Фразеологічні зрощення. Фразеологічні зрощення – тип фразеологічних одиниць неподільний та невмотивований, у значенні цих фразеологічних одиниць «немає ніякого зв'язку, навіть потенційного, зі значенням їх компонентів» [25, 58].

– *Бісики пускати* – грайливо дивитися на когось;

- *to kiss the hare's foot* – запізнюватися;
- *дати гарбуза* – відмовити під час сватання;
- *the king's picture* – фальшива монета;
- *собаку з'їсти* – мати досвід у якійсь справі;
- *to kick the bucket* – померти.

Є ряд факторів, за якими виникає семантична неподільність у фразеологічних зрощеннях:

- наявність застарілих незрозумілих для загалу слів у складі фразеологізмів (*давати відкоша (давати відсіч)* – виявляти рішучу протидію, аж жижки сіпає – хто-небудь має сильне бажання або страх до чогось);
- наявність граматичних архаїзмів (*притча во язицех* – предмет багатьох розмов);
- втрата живого синтаксичного зв'язку у межах фразеологічної одиниці.

Фразеологічні зрощення також називають ідіомами. Під ідіомами розуміють фразеологічні одиниці, які повністю втратили внутрішню форму. Складною етимологічною проблемою є пояснення того, як склалося значення ідіом. Дуже важко вловити зв'язок між значенням фразеологізму та його компонентами. Ідіоми неможливо перекласти на іншу мову, для перекладу потрібно знайти відповідник (якщо такий є) або перекласти словом або словосполученням зі схожим змістом.

Фразеологічні єдності. Фразеологічна єдність – це семантично неподільна фразеологічна одиниця, весь сенс якої мотивується значеннями її компонентів. Загалом, фразеологічні єдності це фрази, де значення всієї єдності не є сумою значень її компонентів, а базується на них і може бути зрозуміло з компонентів. Сенс значущого слова не надто віддалений від його звичайних значень. Цей сенс формується в результаті узагальненого переносного значення вільного словосполучення. Це результат образного метафоричного перегляду словосполучення.

Приклади фразеологічних єдностей та їх значення:

- *to lose one's head* – бути нездатним діяти розсудливо;
- *накивати п'ятами* – втекти;
- *a fish out of water* – почувати себе некомфортно;
- *кров з молоком* – здоровий;
- *angelic patience* – янгольське терпіння.

Цей тип фразеологізмів характеризуються смисловою подвійністю. Значення тієї чи іншої фразеологічної єдності практично неможливо визначити, якщо вона виділена з контексту, тому що ці словосполучення можуть вживатися як в прямому так і в переносному значенні.

Також характерні для фразеологічних єдностей: римовані співзвуччя (*всякої тварі по парі, катюзі по заслuzі*), алітерація (*ні ладу, ні складу*) та каламбури (*пішов у ріст, як заєць у хвіст*).

Фразеологічні єдності можуть виникати і внаслідок синтаксичної спеціалізації фрази, вживання її у певній граматичній формі (*нуль уваги*), внаслідок наявності експресивних відтінків значення (*плакали наші гроші*). До цього розряду В. В. Виноградов залучає «фразові штампи, кліше, типові для різних літературних стилів, і літературні цитати, і крилаті вислови, і народні прислів'я та приказки» [25, 58].

Фразеологічні сполучення. Фразеологічні сполучення – це семантично подільні словосполучення з частково зміненим значенням. Сполучення цього типу зазвичай аналітичні. Можна сказати, що вони чітко мотивовані, тобто значення одиниці може бути легко виведений із значень його складових (один з їх компонентів використовується в прямому значенні, а інший – у переносному сенсі). Наприклад:

- *to make an attempt* – намагатися;
- *насупити брови* – бути серйозним, злим;

- *to make haste* – поспішати;
- *брати до серця* – болісно сприймати, переживати;
- *to offer an apology* – вибачатися;
- *повісити носа* – засмутитися.

Фразеологічні сполучення часто називають традиційними, тому що слова поєднуються в їх первісному значенні, але їхні комбінації на різних мовах відрізняються. Наприклад, *cash and carry* – магазин самообслуговування. Зазвичай неможливо розрахувати логічно поєднання окремих слів. Це можна пояснити лише на основі традиції, наприклад, *deliver a lecture* – читати лекцію (але не «*read a lecture*»).

У фразеологічних сполученнях слова зберігають свою повну семантичну незалежність, хоча вони обмежені у своїй силі, наприклад, *to wage war* – вести війну (але не «*to lead war*»).

Фразеологічні сполучення є найменш ідіоматичними з усіх видів фразеологічних одиниць. Іншими словами, у фразеологічних сполученнях значення цілого може бути виведено зі значення компонентів. Наприклад:

- *to draw a conclusion* – зробити висновок;
- *to lend assistance* – надавати допомогу;
- *to make money* – заробляти гроші;
- *to pay attention to* – звертати увагу.

У фразеологічних сполученнях один з компонентів може бути об'єднаний з різними словами. В англійській мові, слова широкого значення: *to make, to take, to do, to give*, – утворюють багато фразеологічних одиниць. Наприклад:

- *to take a trip* – здійснити поїзду;
- *to take a chance* – скористатися шансом;
- *to take interest* – зацікавитися;
- *to make friends* – подружитися.

Деякі традиційні сполучення являють собою еквіваленти прийменників (*by means of, in connection with*), інші – мають синонімічні вирази (*to make inquiries=to inquire, to make haste=to hurry*).

Фразеологічні сполучення не є еквівалентами слів. Їх складові обмежені в сполучній силі, тобто вони можуть поєднуватися лише з деякими словами і не можуть поєднуватися з будь-якими іншими словами, складові зберігають не тільки значення фразеологічних сполучень, але й усі їх структурні форми.

Прислів'я та приказки. У фольклорі серед усього розмаїття і багатства його поетичного значення і форми важко знайти більш цікавий і досліджуваний жанр, ніж прислів'я і приказки. Це короткі та значущими вирази, які мають ритмічну організацію в поетичному стилі – це те, що створювали люди протягом століть. Однак на сьогодні питання класифікації приказок і прислів'їв ще не остаточно розв'язане.

Приказка – це короткий вираз, який зазвичай висловлює явну істину або констатує факт. Багато традиційних приказок використовуються і до сьогодні. Існують тисячі приказок на різних мовах. Термін «приказка» передає ідею вираження мудрості або істини, що передаються з покоління в покоління. Походження приказок в більшості випадків невідоме [23, 58].

Більшість приказок є ефективними завдяки їх лаконічності та прямоті. Вони використовують просту та яскраву мову, часто основану на побутових ситуаціях, що робить їх легкими для розуміння та запам'ятовування.

Прислів'я – це коротка фраза, яка представляє істину або деяку корисну мудрість. Зазвичай вона базується на здоровому глузді або практичному досвіді. Мета прислів'я полягає в тому, щоб зробити простою і очевидною мудрість, про яку йдеться. Справжні прислів'я переходили з покоління в покоління, із уст в уста. Вони також можуть зберігатися у письмовій формі. Прислів'я часто знаходять свій шлях до літератури [23, 58].

Кожне прислів'я оцінює будь-яку подію як позитивно, так і негативно. Такі особливості служать для того, щоб прислів'я стали популярними серед людей. Прислів'я та приказки завжди були найбільш жорстокою і в той же час найбільш стабільною частиною національних мов, конкуруючи з висловами і афоризмами видатних мислителів. Вони виражають світогляд великої кількості людей за їхніми соціальними функціями. Прислів'я та приказки містять певні риси історичного розвитку та культури людей.

Прислів'я виражають мудре і закінчене уявлення, а приказки виражають опис чогось, але не дають повних значень. Вони складаються з одного композиційного елемента.

Прислів'я можна використовувати в нейтральному переносному значенні. Ці особливості прислів'їв тематично розширюють сферу їх використання. Функція прислів'їв полягає в доведенні будь-якої події чи ситуації. Ось чому прислів'я славляться серед різних народів і людей. Приказки характеризуються обмеженим використанням в одній або двох країнах, які знаходяться поруч один з одним географічно.

Незважаючи на свої особливості, прислів'я мають загальні сторони, які також належать до інших типів фольклору. Одна з таких особливостей прислів'їв полягає в тому, що вони створюються в мові дуже довго і зникають протягом тривалого періоду. Це пов'язано з формальною ознакою змісту прислів'я. Щоб перетворити деякі мудрі думки на прислів'я, потрібні деякі умови. І ці умови можуть бути наступними:

По-перше, прислів'я повинні описувати економічне, соціальне і політичне життя людей.

По-друге, ідея, виражена в прислів'ях, повинна мати глобальний характер. Це означає, що ці прислів'я, що описані персонажі та їх риси повинні бути однакові на всіх мовах.

По-третє, ідея, яка може бути використана як зразок, повинна бути повною у літературно-християнській формі. Коли ідея вислову підпадає під ці три пункти – цей вислів може бути прислів'ям. Також слід зазначити, що характер невпинного створення прислів'їв пов'язаний з соціальною структурою, політикою, культурним та соціально-економічним життям. Зміст, виражений у прислів'ях, змінюється в залежності від зміни суспільного життя.

Прислів'я іноді служать базою для дослідження або вивчення людей та етнічних груп. Вони відображають рівень їх культурного, політичного, економічного життя в різні часи та періоди, їх життєву практику протягом цих періодів, а також відображають моральні норми та релігійну віру нації.

Ще одна особливість прислів'їв полягає в тому, що вони часто використовуються в розмовній мові людей і поширені в різних формах. Як відомо, прислів'я використовуються для деяких практичних, прагматичних цілей у різних обставинах повсякденного спілкування.

Що стосується знайомих нам всім цитат, то вони відрізняються від прислів'їв своїм походженням. Вони походять з літератури, і багато людей, які їх використовують, навіть не знають, що вони цитують, і дуже мало хто може точно назвати п'єсу або фрагмент, який вони описують.

Проблема визначення прислів'їв та приказок з'явилася так давно, як і інтерес людини до них. Люди, які свідомо використовували їх ще у давнину, очевидно, потребували диференціації прислів'їв та приказок від інших лаконічних виразів, таких як максими, афоризми, цитати [23, 58].

Висновки до 1 розділу

Безеквівалентна лексика – це набір понять, слів, виразів, властивих кожній мовній спільноті. Вона позначає не розбіжність речей, а численні трактування того ж самого поняття. Фразеологізм – це група слів з фіксованою лексичною композицією і граматичною структурою. Фразеологічні одиниці характеризуються відтворюваністю та цілісністю значення, вони складаються з роздільно оформлених компонентів. Людина не конструює кожного разу у голові фразеологізм, а відтворює його зі своєї пам'яті.

Класифікацією безеквівалентної лексики, яка буде використовуватися у подальших дослідженнях другого розділу є класифікація Л.С. Бархударова, за якою безеквівалентна лексика поділяється на:

Власні назви, що не мають постійних відповідників у лексиці іншої мови.

Слова-реалії, тобто слова, що позначають об'єкти, поняття та ситуації, які не існують у практичному досвіді людей, які говорять іншою мовою.

Випадкові лакуни (у вигляді слів), які не мають відповідників у лексичному складі іншої мови.

За основну класифікацію фразеологічних одиниць будемо використовувати класифікацію академіка В.В. Виноградова, згідно якої існує три види фразеологізмів:

Фразеологічні зрощення. Значення цілого виразу не виводиться зі значення компонентів.

Фразеологічні єдності – також семантично неподільні фразеологічні одиниці, але їх цілісне значення умотивоване значенням компонентів.

Фразеологічні сполучення – вмотивовані фразеологізми, в яких один з компонентів використовується у прямому значенні, а інший – у переносному. Цілісне значення фразеологізму впливає із його компонентів.

РОЗДІЛ 2.

СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ ТА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ М. МІТЧЕЛЛ «РОЗВІЯНІ ВІТРОМ»

2.1 Проблеми перекладу безеквівалентної англійської лексики та фразеологічних одиниць

Англійська мова має багатовікову історію. За час його існування з'явилося безліч красномовних і вдалих виразів, закріпилися в мові. Так і виник особливий пласт мови – фразеологія. У наш час фразеологічні одиниці на англійській мові можна зустріти як на радіо, телебачення, так і звичайної повсякденній мові, тому значення фразеологізмів знати просто необхідно для будь-якого освіченої людини. Проблема полягає в тому, що англійські фразеологічні одиниці в співвідношенні з перекладом на українську мову часом змінюють повністю своє значення. Це впливає з того, що англійські і українські фразеологізми не є взаємозамінними. Це можна пояснити різницею в культурі, побуті, світосприйнятті, а також тим, що одна ідіома може мати кілька тлумачень. З вищесказаного впливає те, що фразеологізми в інших мовах, зокрема в англійській, мають свій характер, і тому при дослівному перекладі найчастіше не відбивається експресія, конотація, то яскраве значення, яке було у ідіоми в вихідному мовою.

Як сказано раніше, фразеологічна одиниця – це незмінне, неподільне, з точки зору лексичного ладу, і цілісне поєднання слів, яке виконує функцію окремо взятої лексики [25, 58]. До основних ознак фразеологізмів можна віднести семантичну цілісність, тобто значення фразеологічної одиниці неможливо вивести зі значення її компонентів (слів), відтворюваність фразеологізму – незмінність форми, в якій фразеологізм вживається всякий раз в мові, і розчленованість структури, наявність в ньому двох і більше слів-компонентів [37, 59]. Кожен перекладач, стикаючись із завданням перекладу ідіом, відчуває ускладнення при виборі методу перекладу. Дослівний переклад – теж не є виходом із ситуації, так як він часом спотворює і навіть псує сенс висловлювання. Як правило, фразеологізм перекладають фразеологізмом: звичайно, це не завжди виходить, але такого перекладу потрібно прагнути, як ідеалу і тільки після того, як, переконавшись, усвідомлюється безвихідність ситуації, потрібно використовувати інші методи.

Що стосується засобів перекладу фразеологізмів, основні – фразеологічний переклад і нефразеологічний переклад – були запропоновані С.І. Влаховим та С.П. Флоріним, які вважали, що фразеологізми або перекладаються відповідними фразеологізмами, тобто використовується фразеологічний переклад, або, при відсутності таких, використовуються інші засоби, і це вважається нефразеологічним перекладом фразеологічних одиниць [28, 59]. Багато вчених-лінгвістів, серед яких: С.Е. Кунцевич, Т.М. Федуленкова, Л.Ф. Дмитрієва і т. д., висловлюються на користь чотирьох способів перекладу: фразеологічні еквіваленти, фразеологічні аналоги, кальки та описовий переклад. Однак майже всіх їх недостатньо для адекватного перекладу, тому О.В. Кунін додав кілька інших методів перекладу до основних і запропонував дещо іншу класифікацію.

О.В. Кунін поділяє основні способи перекладу фразеологічних одиниць на: фразеологічний еквівалент (повний та неповний), фразеологічний аналог, калькування, описовий переклад, контекстуальна заміна.

Фразеологічний еквівалент, тобто передача фразеологізма фразеологізмом, – є найкращим способом. Він можливий тоді, коли англійська та українська мови запозичили фразеологічний зворот з інших мов.

Переклад фразеологічним аналогом, тобто використання в українській мові фразеологічних одиниць, які мають те саме значення, але які побудовані на іншому образі. При такому перекладі слід враховувати, що український образ повинен бути нейтральним щодо національного забарвлення.

Переклад калькою, тобто спроба скопіювати англійський образ і створити свою фразеологічну одиницю. При такому способі треба пам'ятати, що: образ повинен бути зрозумілим, метафоричне, переносне значення повинно виходити з прямого значення. Якщо в перекладі є реалія, то вона повинна бути зрозумілою українському читачеві. Перекладові слід надати форму фразеологізму.

Описовий переклад – це такий прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення (терміна).

Контекстуальний переклад звично протиставляють «словниковому перекладу», зазначаючи, таким чином, відповідності, які слово може мати в контексті на відміну від наданих у словнику [36, 59].

Якщо ж говорити про безеквівалентну лексику, то існують такі способи її перекладу за класифікацією російського дослідника Л.К. Латишева:

1. Транскрипція та транслітерація – це способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою букв мови; при транскрипції відтворюється приблизна звукова форма іншомовного слова, а при транслітерації – її графічна форма. Ці способи вживаються для передачі власних назв, географічних назв, назв установ, вулиць, готелів, газет, журналів та слів-реалій;

2. Калькування – це спосіб перекладу, який полягає в передачі безеквівалентної лексики та фразеологічних одиниць за допомогою заміни їх складових частин – морфем лексичними відповідниками;

3. Описовий переклад полягає в передачі значення лексичної одиниці за допомогою заміни її складових розгорнутими словосполученнями, які розкривають суттєві ознаки цієї лексичної одиниці. Він використовується для передачі безеквівалентної лексики. Він хоча й розкриває зміст лексичної одиниці дуже вичерпно, але він є громіздким та іноді неощадливим;

4. Наближений переклад – полягає в підборі наближених за значенням відповідників в мові оригіналу для лексичної одиниці мови перекладу. Цей спосіб, як правило, використовується при перекладі безеквівалентної лексики: слів-реалій та випадкових лексичних без еквівалентів [37, 59].

У перекладі роману «Віднесені вітром» перекладачеві вдалося мобілізувати всі багатства української мови, відтворити її найтонші можливості й словникову розкіш. У творі вдало передано особливості українського слововживання, багатство розмовного мовлення, своєрідності синоніміки. Як засвідчує переклад, Р.І. Доценко глибоко володіє скарбами української мови, він уміє «поставити саме те слово і саме на тому місці». Так, у випадку вибору між загальноживаним словом «*вітерець*» і його ідеографічним синонімом «*легіт*», що означає «*легкий приємний вітерець*», Р.І. Доценко віддає перевагу не дуже поширеному, скоріше поетичному «*легіт*»: «...*полум'я свічок легенько погойдувалось під теплим, літнім леготом*».

Р.І. Доценко, дуже тонко відчуваючи відтінки значень синонімів, поруч ставить семантико-стилістичні синоніми *засміявся – зареготав*: «*Він відкинув назад голову й невимушено засміявся – ба ні!, зареготав, як злостиво подумала Скарлет, знов уся паленіючи*». Другим із синонімів (*зареготав*) визначається і ставлення Скарлет до Батлера та її емоційний стан.

Дуже вдало психологічний стан Скарлет передано за допомогою слова «*наїжачилась*», вибравши саме його із цілого синонімічного гнізда – *наїжуватися, напружуватися, настовбурчуватися, нахмуритися*: «*Ви хочете сказати, що я боягузка? – Вона... наїжачилась*».

Такий підхід перекладача спостерігається на кожній сторінці: Скарлет не просто вийшла, а *вислизнула*, вона має *нечупарний*, а не негарний чи поганий, чи занехаяний вигляд.

Так, сонце *застували* (а не *затуляли* чи *закривали*), не *наблизилась* чи *з'явилась* біла баня міської управи, а *забовваніла*, Скарлет *спаленіла*, а не *почервоніла*, надія не *пропала* чи *зникла*, а *булькнула*, їй не *обридло*, а *оприкріло*, не *холодна*, а *крижана* стриманість, її не *мучать*, а *муляють* докори сумління, Скарлет прагне *загнуздати*, а не *прибрати до рук* Рета, люди не *ходили*, а *сновигали туди-сюди*, *кобила* не *побрела*, а *потрюхикала до П'яти Променів*.

Український варіант роману наповнений незвичними для пересічного читача утвореннями, які, до речі, фіксуються сучасними словниками: *знегода, стовпище, стріп'я, мулько, наруч, попідруч, провинниця, вістовці, вивідачі, жорства, одіння, зоддалеку та ін.*

Для усунення повтору Р.І. Доценко майстерно добирає два ряди синонімів – лексичні й синтаксичні: *«...люди були занадто знеможені, щоб йти далі, занадто виснажені від ран, щоб зрушити з місця».*

Уміння перекладача вибрати не тільки найбільш точний синонім, а й своєрідний нестандартний варіант виявився в означенні голосів птахів – сойки і дрозда: *«... голоси перших звучали різко і в'їдливо, а других – тягуче й плачливо».* До кожного із цих синонімів можна було підібрати чимало варіантів. Майстерність перекладача виявилась у тому, що з багатого синонімічного ряду (*смутно, засмучено, невесело, сумовито, журливо, журно, печально, безрадісно, меланхолійно, скорбно, печаловито, тужливо, траурно, тоскно, мінорно, зажурливо, плакуче*), він відібрав найбільш рідковживане слово *«плачливо».*

Дуже вдало перекладач використовує слова в описах природи і мові персонажів: *«Настала ніч, але задуха не спадала. У повітрі – ані шелесне...»;* *«Янкі правда, не захоплять Атланти, але жінкам тут буде непереливки, як янкі напосядуть».* У власне прямій мові для індивідуалізації мовлення досить доречно використовує розмовне, але рідковживане слово: *«Не потребували у шпиталі, і крім того, як вони гордо ознайомили, ніякі янкі їм не страшні, й не примусять покинути рідні домівки».*

Делікатність доктора Міда виявляється і у його мовленні, він вживає евфемізми: *юні леді; не для жінки у вашому стані; Місіс Меллі при надії.*

Рідковживаний синонім *скулюватися* добирає перекладач, описуючи стан Скарлет під час гарматних вибухів: *«...гарматні вибухи наганяли такий страх на*

Скарлет, аж вона руками затикала вуха й безпорадно скулювалася, чекаючи що ось-ось її розірве й змете у вічність».

Перекладач використовує рідковживане дієслово *порощити* у значенні бити, вдаряти по якій-небудь поверхні, коли йдеться про обстріл, коли снаряди порошать по вулиці.

У невеличкому абзаці, де йдеться про тривогу городян перед приходом янкі, перекладачеві вдалося завдяки вмілому добору синонімів, з використанням розмовної лексики створити відчуття постійного напруження, яким були сповнені будні городян: *«Але попри всю позірну безтурботність перед вибухами снарядів і нестатком харчів, попри показне нехтування янкі, що стояли лише за півмилі до міста, попри безмежну довіру до обшарпаних сіромундирних воїнів, що тримали оборону в шанцях, підсвідомо в серцях городян чаїлася гнітюча непевність у завтрашньому дні».*

Краще і природніше звучить слово *лубки* (тверда накладка при переломі кістки; шина) в історичному тексті, ніж сучасне слово *шина*: (солдати) *«мали руки у лубках та білі пов'язки на головах».*

З двох традиційних синонімів *спочатку* і *насамперед* перекладач обирає менш вживане *попервах*. Перекладач віддає перевагу синоніму, який вживається рідше і має саме цю позначку – рідше. Серед цілого синонімічного гнізда з домінантою середина (серцевина, внутрішність, осередок, осереддя рідше, нутрощі розм., нутро розм.) перекладач вмотивовано (бо роман історичний) обирає слово *осереддя*: *«А вона ж усе життя звикла бути в осередді розваг».*

2.2 Способи передачі безеквівалентної лексики та фразеологічних одиниць в україномовному перекладі роману

Транскрипція і транслітерація – це способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою літер мови перекладу. При

транскрипції відтворюється звукова форма іншомовного слова, а при транслітерації його графічна форма (літерний склад).

Провідним способом у сучасній перекладацькій практиці є транскрипція зі збереженням деяких елементів транслітерації. Оскільки фонетичні та графічні системи мов значно відрізняються одна від одної, передача форми слова оригіналу мовою перекладу завжди трохи умовна і приблизна. Для кожної пари мов розробляються правила передачі звукового складу слова мови оригіналу, вказуються випадки збереження елементів транслітерації і традиційні виключення з правил, прийнятих на даний час [34, 59].

В англо-українських перекладах елементи транслітерації, що найбільш часто зустрічаються при транскрибуванні, полягають, в основному, у транслітерації деяких невимовних приголосних і скорочених гласних, передачі подвійних приголосних і збереженні деяких особливостей орфографії слова, що дозволяють наблизити звучання слова в перекладі до вже відомих зразків.

Основні принципи транскрипції – обов'язкова однозначна відповідність знака і звука: 1) кожен звук повинен мати окремий знак; 2) знаки повинні бути однозначними, тобто позначати тільки даний звук; 3) кожен звук повинен мати тільки одне позначення.

В романі найбільш яскравими прикладами використання транскрипції та транслітерації є переклад власних назв.

Імена та прізвища героїв Мітчелл вражають своєю різноманітністю. Перед перекладачем постає завдання транскрибувати або транслітерувати дані в романі антропоніми, тут можна зустріти як скорочені форми імен, так і клички, прізвиська. Перекладачеві залишається тільки один вихід – кропітка робота по підборі «перекладів», що найбільш повним чином відображають зміст і колорит:

Ось приклад скороченої форми імені:

Stu – Стю.

Повна форма імені виглядає наступним чином:

Stuart – Стюарт.

Як видно з перекладу, Р.І. Доценко вдається до транскрипції.

Mammy – Мамка.

Це ім'я старої негритянки, прислугуючої Місіс Еллін О'Хара. На мій погляд, дуже вдалий переклад: дане прізвисько відображає характер героїні роману М. Мітчелл. Вона постає перед нами турботливою про сім'ю, якій вона вірна.

Honey Wilkes – Душка Вілкс.

А це ім'я сестри Ешлі Вілкса, коханого головної героїні роману – Скарлетт О'Хара. Автор вдається до перекладу першої частини імені. *Honey – душка, мила.* Цей переклад може відразу відновити загальне уявлення про дану персону, відразу представляється отака кокетлива панночка. А отримала вона «...це прізвисько через свою невикорінній звички до всіх, починаючи від батька і закінчуючи останнім негром на плантації, звертатися не інакше як з додаванням цього ласкавого словечка...». Другу частину імені автори транскрибують.

the Tarleton – Тарлтони;

the Fontaines – Фонтейни;

the MacIntoshes – Макінтоші;

the Calverts – Калверти;

the Slatterys – Слеттері;

the Wilkes – Вілкси;

the Elsings – Елсінги.

Тут наведені деякі прізвища Маргарет Мітчелл. Як ми бачимо в більшості випадків автор перекладу просто транскрибує дані імена власні.

Big Sam – Здоровань Сем.

А тут наведено переклад імені наглядача маєтку Тара. Як ми бачимо переклад прямий.

Beau – Бо.

А це ім'я малюка, сина Ешлі Вілкса і Мелані Гамільтон. Автори вирішили вдатися до перекладу і на мій погляд вдало.

Frank Kennedy – Френк Кеннеді.

Це ім'я нареченого міс Сьюлін, сестри Скарлет О'Хара, який в подальшому став чоловіком Скарлет О'Хара. «*Те, що Френк – наречений Сьюлін, не викликало в Скарлет О'Хара ні найменшого докору совісті. Після того, як вона, переступивши через всі моральні принципи, вирушила в Атланту і до Рета, привласнення судженого сестри здавалося справжньою нісенітницею – над цим не доводилося навіть роздумувати*». Перекладачі просто транспортують дане ім'я.

Багато імен тільки транскрибуються, але деякі все ж трапляється нагода перекласти. Переклади дозволяють надати великий колорит і звичність для нашого сприйняття.

Практично перше власна назва, що зустрічається в романі М. Мітчелл «Віднесені вітром», яке має відношення як до цієї класифікації, це:

the Yankees – янки.

Маргарет Мітчелл виділяє цю власну назву, надаючи йому тим самим своєрідний колорит. Янки – це народ, який проживає на Півдні США, вороги Конфедерації, жителів Півночі, між якими зав'язалася Громадянська війна.

Автор перекладу транскрибує цю власну назву і пише з маленької літери, не приділяючи йому особливу увагу, але ж для романістки Мітчелл воно має особливе значення. Таким чином дане власна назва втрачає особливу значимість і стає простим ординарним назвою народу, що живе на Півдні.

the University of Virginia – Вірджинський університет.

Тут наведено назву університету, де колись вчилися близнюки Тарлтони, але були вигнані за чергову витівку. Доценко транскрибує дану власну назву.

Politics – Політика.

«...*Політика – чоловіча справа*», – думає головна героїня роману Скарлетт О'Хара. Ми знову стикаємося з чистим перекладом. Автор виділяє цю власну назву, показуючи цим його високу значимість в романі.

Wesley Chapel – каплиця Веслі.

В даному випадку ми маємо справу з прямим перекладом другої частини імені власного: *chapel – каплиця*, та з транскрибуванням першої частини [58, 61; 12, 57].

Калькування або напівкалькування – це способи передачі безеквівалентної лексики шляхом буквального перекладу відповідного іншомовного елемента.

Калькування полягає у перекладі по частинах англійського слова (або словосполучення) з подальшим складанням перекладених частин без будь-яких змін. Воно використовується у тих випадках, коли ми не можемо передати фразеологізм чи слово зберігаючи його емоціонально-експресивний характер, використовуючи інші методи.

Напівкальки виникають у тому випадку, коли яка-небудь частина слова, що калькується, залишається без перекладу і передається морфемами української мови. Іноді можна бачити паралельне існування напівкальки і повної кальки: *антигромадський – англ. antisocial – протигромадський*.

При калькуванні існує небезпека появи в перекладі непотрібного буквалізму. До цього способу перекладу можна вдаватися лише тоді, коли в іншій мові дійсно відсутнє відповідне слово або вираз, а отримана калька чи не порушує сполучуваності слів у мові перекладу.

«*After all, tomorrow is another day!*» [58, 61].

«*В рештї решт завтра – новий день*» [12, 57].

Англійська ідіома «*tomorrow is another day*» може бути замінена українським «*Ще не вечір*». Але автор вирішив використати дослівний переклад, щоб показати настрій та правильно описати емоції, з якими була сказана ця ідіома.

«It'll bring the Yankees down on us like a duck on a June bug» [58, 61].

«Тепер янки налетять на нас, як качка на майського жука» [12, 57].

Через те, ще що в українській мові не існує еквівалента, автор був вимушений перекладати цю фразеологічну одиницю дослівно, намагаючись зберегти емоційний вплив на читача.

«Men could be trusted to keep their mouths shut, even men like Mr. Butler, but with Honey Wilkes giving tongue like a hound in the field, the entire County would know about it before six o'clock» [58, 61].

«На чоловіків, навіть таких, як містер Батлер, можна покластись, що вони триматимуть язика за зубами, але в Душки язик мов те помело, і ще не встигне годинник вибити шосту вечора, як уже вся округа знатиме її таємницю» [12, 57].

Використовуючи дослівний переклад (калькування), перекладач перекладає фразеологізм *«to keep one's mouth shut»* як *«тримати язик за зубами»*.

Описовий переклад – це засіб передачі безеквівалентної лексики, який полягає в розкритті значення лексичної одиниці іноземної мови за допомогою розгорнутих словосполучень, що розкривають істотні ознаки позначуваного даною лексичною одиницею явища, тобто, за допомогою її дефініції (визначення) на мові перекладу.

Тобто, описовий переклад, означає тлумачення фразеологізму, через відсутність повного еквівалента в мові, якою розмовляє перекладач. Він може використовувати або пояснення, або опис, або навіть прислів'я та приказки – будь-які засоби, що передають якомога коротше і яскравіше зміст фразеологізму.

До описового перекладу висуваються такі вимоги: 1) переклад повинний точно відбивати основний зміст позначеного неологізмом поняття, 2) опис не повинний бути надто докладним, 3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною.

При застосуванні описового перекладу важливо слідкувати за тим, щоб словосполучення в мові перекладу точно і повно передавало всі основні ознаки поняття, позначеного словом оригіналу.

У порівнянні з транскодуванням описовий переклад має ту перевагу, що завдяки ньому досягається більша прозорість змісту поняття, позначеного відповідником неологізму. Разом з тим, описовий переклад характеризується такими недоліками: 1) при його застосуванні можливо неточно або нечітко тлумачення змісту поняття, позначеного неологізмом; 2) описове словосполучення порушує таку вимогу до термінів, як стислість (а тому такі багатослівні терміни не мають дериваційного потенціалу, тобто, від них важко, якщо взагалі можливо, утворювати похідні терміни).

Розглянемо приклади описового перекладу в романі:

«I like him, but it's neither heads nor tails I can make of most he says» [58, 61].

«Я його люблю, але заріж мене якщо я розумію хоча б половину з того, що він каже» [12, 57].

Фразеологізм *«to make neither head nor tail»* переводиться на українську мову як «не розуміти що до чого». В цьому випадку перекладач дуже творчо підійшов до перекладу, використовуючи описовий варіант перекладу фразеологізма, що додало емоційності описуваній ситуації.

«Admire them? Great balls of fire! Admire them? They ought to be shot» [58, 61].

«Похвалити? Щоб їм згоріти – ось що! Похвалити?! Так їх пристрелити треба!» [12, 57].

У зв'язку з відсутністю еквівалентного фразеологізму в мові перекладу, перекладач підійшов до завдання творчо, намагаючись максимально правильно і переконливо передати значення використовуваної фразеологічної одиниці, при цьому намагаючись передати образний вислів фразеологічної одиниці, яка не поступається оригіналу по яскравості, вірно передає його значення.

Розглянемо ще один приклад описового перекладу на пов'язаний з відтворенням кольору. Відтворення кольору в перекладі – справжній виклик для перекладача. Користуватися своїм індивідуальним трактуванням кольору не варто – потрібно враховувати специфіку кольоропозначень у культурі, до якої належить оригінал. Відтак переклад уніформи Конфедератів “*butternut*” є нелегкою справою, оскільки його можна трактувати по-різному. В одному українському перекладі подається, що “*butternut*” (M. Mitchell) – це “*жовтувата*” уніформа.

«*On came the blue lines, relentlessly, like a monster serpent, coiling, striking venomously, drawing its injured lengths back, but always striking again*» [58, 61].

«*Сині лави невблаганно насувалися, звиваючись, мов страховинні змії, – вони люто напали, зазнавши втрат, відступали, але щоразу атакували знову*» [12, 57].

Дієприслівник «*striking*» перекладено двома дієсловами-синонімами – «*нападати*» і «*атакувати*».

Наближений переклад – це спосіб передачі безеквівалентної лексики, який полягає в тому, що для назви іншомовної реалії в мові перекладу підбирають поняття, яке певною мірою може розкрити суть явища, про яке йдеться.

Суть цього способу полягає в тому, що замість іншомовної реалії перекладач використовує реалію мови, яка має власну національну специфіку, але в той же час має багато спільного з реалією вихідної мови. Звичайно ж ці поняття не ідентичні, проте можуть використовуватись у певних контекстах [37, 59].

Ознаками наближеного перекладу в тексті виступає: *old maid* (відповідно *old-maidish*), що означає:

1. *Spinster. A woman past the common age for marrying* – Жінка, яка вийшла з віку, що є звичним для одруження.

2. *A prim nervous person of either sex who frets over inconsequential details* – педантична, нервова людина будь-якої статі, яка тривожиться через усілякі дрібниці.

У творі її вжито у виразах:

- 1) *old maid in britches* – стара діва в штанях;
- 2) *that old maid in pants* – стара діва в штанях;
- 3) *old-maidish* – шамотливий, як стара діва;
- 4) *fussy and old-maidish* – метушливий та педантичний, як стара діва. [58, 61; 12, 57].

Таким чином, геніальний роман Маргарет Мітчелл одержав прекрасне звучання українською мовою завдяки таланту й величезній праці Р.І. Доценка. Здається, перекладач поставив собі за мету підняти рейтинг перекладацького мистецтва. І це йому вдалося. Український читач отримав у вигляді геніального американського твору свої власні скарби – багаті і прекрасні.

Трансформаційний переклад полягає в перетворенні внутрішньої форми слова або словосполучення або ж у її повній заміні для адекватної передачі змісту висловлювання.

Громадянська війна спричинила розлад американського суспільства, посіяла в душах американців зерна підлості і зла та стала наріжним каменем емоційного пригнічення мешканців Півдня, що штовхнуло соціум у безодню злиднів і страждань. Це чітко простежується в романі М. Мітчелл “Звіяні вітром”. Перекладач Р.І. Доценко передає цю атмосферу й в українськомовному варіанті роману:

«In that section, the Confederate sympathizers were in the minority and the hand of war fell heavily upon them, as it did on all the border states, neighbour informing against neighbour and brother killing brother» [58, 61].

«У тих суміжних з Північчю околицях прихильники Конфедерації були в меншості, і важка рука війни далася їм взнаки найдошкульнішим чином, бо сусід доносив на сусіда, а брат убивав брата» [12, 57].

Війна спричинила занепад держави в усіх проявах її організації та справила неабиякий вплив на свідомість і моральний стан громадян, що може бути імпліковано в романі, однак обов'язково адекватно відтворено в перекладі:

«I execrate these vampires who are sucking the lifeblood of the men who follow Robert Lee – these men who are making the very name of blockader a stench in the nostrils of all patriotic men» [58, 61].

«Я шлю прокляття на голови цих упирів, що смокчуть кров воїнів, очолюваних Робертом Лі, на цих недолюдів, через яких сама згадка про проривників блокади відгонить смородом для кожного щирого патріота» [12, 57].

Справді, описуючи північних і південних військовослужбовців, авторка використовує повторення нейтрального, стилістично незабарвленого іменника «*men*», який перекладається як «*воїни*» та «*недолюди*». Очевидно, М. Мітчелл не виділяє окремо південців та північан, оскільки саме собою зрозуміле ненависне ставлення перших до других. Перекладач експлікує приховані, хоч і зрозумілі, смисли: «*men*» – «*воїни*», коли йдеться про південців, і «*недолюди*», коли йдеться про представників північних штатів. Р.І. Доценко «поліпшує» оригінал, намагаючись донести до цільового читача експліцитно те, що в оригіналі імплікується. У розгляданому випадку таке ситуативне збагачення видається прийнятним, оскільки відповідає історико-соціальним реаліям того часу.

Південці «*execrate these vampires*» – «*шлють прокляття на голови цих упирів*» (північних вояків). У перекладі словосполучення відтворено з додаванням «*на голови цих упирів*». Вираз «*make the very name of blockader a stench in the nostrils of all patriotic men*» – «*згадка про проривників блокади відгонить смородом для кожного щирого патріота*» зазнає одомашнення, оскільки вилучається лексема «*nostrils*» зі словосполучення «*a stench in the nostrils*» – «*відгонити смородом*», адже в українській мові немає виразу «*відгонити смородом з ніздрів*». Перекладач

підсилює образ південців, які в оригіналі зображені як «*all patriotic men*», а в перекладі – з додаванням прикметника «*щирий*» – «*кожний щирий патріот*».

У романі М. Мітчелл яскраво описуються південні та північні вояки, що є справжнім викликом для перекладача в адекватному їх відтворенні українською мовою:

«They loved their men, they believed in them, they trusted them to the last breaths of their bodies. How could disaster ever come to women such as they when their stalwart gray line stood between them and the Yankees?» [58, 61].

«Вони любили своїх коханих і кривих, вірили й покладалися на них до останнього подиху. Хіба може щось загрожувати цьому жіноцтву, коли між ними та янкі стоять незламним муром воїни в сірих уніформах?» [12, 57].

Перекладач, відтворюючи образ «*stalwart gray line*» як «*незламний мур воїнів в сірих уніформах*», удається до смислового розвитку та додавання, що допомагає зберегти візуальну конкретність і необхідні конотації. Справді, не кожному відомо, що під час громадянської війни південці носили сірі однострої, а північани – сині. Отже, «*gray line*», що означає «*the Confederate army in the Civil War, or a member of that army*» вказує метонімічно, через кольоропозначення, на воїнів-південців. Внутрішньотекстове пояснення в перекладі необхідне.

Р.І. Доценко застосовує прийом диференціації, відтворюючи лексему «*rascal*» – «*ниций*», що адекватно віддзеркалює дещо умовний образ янкі, опис яких впливає з розмови Скарлет до Ретта Батлера:

«I think you're a mercenary rascal – just like the Yankees» [58, 61].

«Те, що ви ниций користолобець, не кращий за янкі» [12, 57].

Наступний фрагмент не спричиняє труднощів у перекладі, оскільки «*damned Yankees*» має прямий відповідник в українській мові – «*кляті янкі*»:

«They aren't anything but damned Yankees!» [58, 61].

«Вони кляті янкі, та й годі» [12, 57].

Щоб вплинути на інокультурного реципієнта, перекладач апелює до емоційного сприйняття, уживаючи в тексті-перекладу експресивні й стилістично забарвлені мовні засоби – розмовний вираз «якого чорта», що вживається для передачі великого незадоволення й роздратування:

«*What devils the Yankees were to set them free, free to jeer at white people!*» [58, 61].

«*Якого чорта ці янки дали їм волю, дали змогу насміхатися над білими!*» [12, 57].

Р.І. Доценко часто вдається до прямого перекладу – «*lured by the bounty money*»- «*спокусившись на щедру платню*»:

«*The North could call on the whole world for supplies and for soldiers, and thousands of Irish and Germans were pouring into the Union Army, lured by the bounty money offered by the North*» [58, 61].

«*Північ могла з усього світу діставати техніку й солдатів, тисячі ірландців та німців вливалися в армію північан, спокусившись на щедру платню*» [12, 57].

Концептуальна ознака «*приниження янками південців*», репрезентована в художніх творах, є важливою для розкриття смислового компонента *Янки*, що характеризує ставлення північних жителів до південців.

Південь страждає від залякувань Півночі, намагається протистояти її устрою, що в мові перекладу відтворено за допомогою прямого перекладу – «*whether the South would stand for further insults from the Yankees*» – «*допоки Південь терпитиме образи янки*», що представлено в описі:

«*He supper things cleared away, Gerald resumed his oration, but with little satisfaction to himself and none at all to his audience. His thunderous predictions of immediate war and his rhetorical questions as to whether the South would stand for further insults from the Yankees...*» [58, 61].

«Коли прибрали зі столу, Джеральд знов заходився просторікувати, хоч і мав невелику від цього втіху, а його аудиторія – ще меншу. На грізні його передбачення неминучої війни та риторичні запитання, допоки Південь терпітиме образи янкі» [12, 57].

Під час перекладу часто спостерігаються трансформації диференціації значення «*grind into the dirt*» – «*утоптати у багно*» – для добору найточнішого віддзеркалення картини світу. Однак український переклад дієслова «*to trample*» – «*глумитися*» не відбиває дійсності у відносинах між Північчю та Півднем, оскільки «*to trample*» означає «*to behave in a way that shows that you do not care about someone's rights and feelings*», тобто ставитися з презирством і зневагою, а варіант перекладу «*глумитися*» – насміхатися над кимось, висміювати когось:

«*The South was too beautiful a place to be let go without a struggle, too loved to be trampled by Yankees who hated Southerners enough to enjoy grinding them into the dirt, too dear a homeland to be turned over to ignorant negroes drunk with whisky and freedom*» [58, 61].

«*Південь занадто прекрасний, щоб віддати його без боротьби, занадто люблений, щоб дозволити глумитися з нього янкі, ладних утоптати південців у багно, занадто дорогий їм як рідний край, щоб відступити його неукам-неграм, сп'янілим від горілки та волі*» [12, 57].

Фразеологічний еквівалент – це фразеологізм, який є рівноцінним вихідної одиниці за всіма критеріями. Як правило, він повинен володіти тими ж денотативними та конотативними значеннями незалежно від контексту.

«*Scarlett knew she should go in and quiet Melanie's fear, knew Melanie must be frightened out of her senses by the thunderous noises that continued unabated and the glare that lighted the sky*» [58, 61].

«Скарлет розуміла, що треба піти та заспокоїти Мелані, яка, напевне, сходить з розуму від страху, коли чує цей жахливий гримучий шум, що не зупинявся, і відблиски, що запалювали небо» [12, 57].

Фразеологізм «*to be frightened out of one's senses*» – «сходити з розуму від страху», також має одне і те ж значення з еквівалентом – «перелякатися до напівсмерті / до непритомності; одурити від страху».

«*And if that's why you came out here to wait for me, why did not you say so without beating around the bush?*» [58, 61].

«За цим ти сюди і прийшла? До чого ж ходити довкола?» [12, 57].

У українській мові у фразеологізмі «*to beat around the bush*» – «ходити навколо куца» є еквівалент «ходити довкола». Це речення є наглядним прикладом використання еквівалентів при перекладі.

«*Dilcey worked tirelessly, silently, like a machine, and Scarlett, with her back aching and her shoulder raw from the tugging weight of the cotton bag she carried, thought that Dilcey was worth her weight in gold*» [58, 61].

«А Ділсі працювала мовчки й невтомно, мов машина, і Скарлет, яка вже ледве розгинала спину й плече якої затерпло від важкої торби з бавовною, подумала, що такі працівники, як Ділсі, цінуються на вагу золота» [12, 57].

«*Worth its weight in gold*» буквально означає «цінуватися на вагу золота». Саме тому автору було легко перевести це речення, використавши повний еквівалент в українській мові.

Неповний (частковий) фразеологічний еквівалент – це фразеологізм, співвідноситься з багатозначною одиницею в мові-джерелі, але що не прирівнюється всім її значенням.

«*But if I tried to draw a draft on it, the Yankees would be on me like a duck on a June bug and then neither of us would get it*» [58, 61].

«Бо якби я спробував виписати чек на якусь частку тих грошей, янки накинулися б на мене, мов кури на хруща, і тоді б ні вам, ні мені не побачити з них жодного шеляга» [12, 57].

Для відтворення фразеологізму «*to be on smb like a duck on a June bug*» перекладач знаходить частковий еквівалент, замінивши лексему «*duck*» на «кури», і намагається уникнути втрати образності висловлювання – «*накинутися, мов кури на хруща*». У вторинному тексті передається моторошність і відчуття страху.

«*The long road from Atlanta to Tara had ended, ended in a blank wall, the road that was to end in Ellen's arms*» [58, 61].

«Довгий шлях від Атланти до Тари, що мав привести Скарлет в обійми Еллен, скінчився, впершись у глухий мур» [12, 57].

До сих пір не всі словники визнають фразу «*a blank wall*» ідіомою. Однак в словнику *Useful english dictionary* можна знайти такі визначення:

1. *a wall in which there is no opening; a dead wall;*
2. *an impenetrable obstacle or barrier.*

В українській мові словосполучення «*a blank wall*» перекладається дослівно як «*глухий мур*», але значення в даному випадком змінюється на ідіоматичне.

«*You're taking stitches an inch long,*” declared Pitty with some satisfaction. “*You'll have to take every one of them out. What's the matter with you?*» [58, 61].

«Стіжки у тебе виходять з цілий дюйм, – не без єхидства помітила тітка Пітті. – Все це доведеться розпороти. Та що з тобою?» [12, 57].

Саме по собі слово «*matter*» має безліч значень, представимо їх нижче. *Matter*:

- physical substance in general, as distinct from mind and spirit; (In physics) that which occupies space and possesses rest mass, esp. as distinct from energy;

- a substance or material;

- a substance in or discharged from the body;

- written or printed material;

- an affair or situation under consideration; a topic;
- the present situation or state of affairs;
- the reason for distress or a problem;
- the substance or content of a text as distinct from its manner or form;
- the body of a printed work, as distinct from titles, headings, etc;
- the particular content of a proposition, as distinct from its form.

Проаналізувавши ці значення, ми можемо помітити, що з 7 значення – причина горя, проблема – впливає вжита в тексті фраза «*What's the matter with you?*». У даній ідіомі також є кілька відтінків значення, в залежності від того, з якою інтонацією була вимовлена фраза. В даному випадку вжита неподільна ідіома «*What's the matter with you?*» Має негативне забарвлення, і переведена автором, як «*Та що з тобою?*».

Фразеологічний аналог – спосіб перекладу, який передбачає підбір україномовного відповідника, що має аналогічне значення.

Фразеологічні аналоги, за думкою В.Н. Комісарова, це кількість образних фразеологічних одиниць, які співпадають по змісту та образності в англійській та рідній мовах, порівняно невелика. Значно частіше перекладачеві треба використовувати український фразеологізм, аналогічний по змісту англійському, але, який базується на іншому образі.

Відповідність цього типу забезпечує досить високу ступінь еквівалентності. Однак і тут існують деякі обмеження. По-перше, на думку В.Н. Комісарова, необхідно зберегти емоційні та стилістичні значення фразеологізму. По-друге слід враховувати два фактори: стилістичну нерівноцінність деяких аналогових фразеологізмів і національне забарвлення фразеологічних одиниць [34, 59].

Розглянемо декілька прикладів використання фразеологічного аналогу у романі:

«And if you so much as swear at them, much less hit them a few licks for the good of their souls, the Freedmen's Bureau is down on you like a duck on a June bug» [58, 61].

«А як нагримати на них – я вже й не кажу, щоб шмагонути разок-другий для їхнього ж добра, – то зразу ж накриє тебе мокрим рядом Бюро звільненців» [12, 57].

Перекладач відтворює сталий вираз *«to be down on smb like a duck on a June bug»* українським аналогом *«накрити мокрим рядом»*, що означає накинутися на когось з докорами.

«Yankee officers who knew nothing of law and cared less for the circumstances of the crime could go through the motions of holding a trial and put a rope around a Southerner's neck» [58, 61].

«Офіцери-янки, які не знаються на законах і яких ще менше обходять обставини злочину, залюбки засудять кожного південця і тут-таки накинуть йому зашморг на шию» [12, 57].

У тексті оригіналу М. Мітчелл, щоб зробити висловлювання більш експресивним, використовує фразеологізм *«put a rope around one's neck»*, який означає *«the power to control or lead someone»* або, за англо-українським фразеологічним словником, укладеним К.Т. Баранцевим, *«занапастити, привести до загибелі когось»*. У перекладі розгляданий фразеологізм передається українським аналогом *«накинути зашморг на шию»* (повісити когось). У перекладі передається емоція страху, наявна в оригіналі.

Контекстуальний та вибірковий переклад – прийоми перекладу фразеологічних одиниць, які потребують уваги з боку перекладача.

При застосуванні контекстуального перекладу до фразеології О.В. Кунін користується терміном «обертональний переклад», а Я.І. Рецкер – «Контекстуальна заміна».

Найчастіше контекстуальний переклад використовується в тих випадках, коли ми не можемо передати фразеологізм, зберігаючи його емоційно-експресивний характер, використовуючи інші методи.

Вибірковий переклад у Ю. Катцер і О.В. Куніна протиставлений моноеквівалентному перекладу і вільному перекладу; в цій площині він має своє виправдання. Його розглядають в дещо іншому плані: не як переклад «стійкого сполучення слів за допомогою одного з можливих фразеологічних синонімів», а трохи ширше – «як неминучий початковий етап будь-якого перекладу стійкого словосполучення, та й перекладу взагалі».

Зазвичай, вибирають спираючись на словникові (відомі, загальноприйняті – за ними не обов'язково звертатися до словника) відповідності, в першу чергу варіанти, тобто синоніми або близькі значення багатозначних фразеологічних одиниць.

Може трапитися, що контекст «не приймає» наявність відповідності, в тому числі і фразеологічні еквіваленти, і в такому випадку доводиться шукати інші, нефразеологічні способи.

При виборі враховуються всі показники вихідної фразеологічної одиниці і, не в останню чергу, її стиль і колорит; іноді саме стилістична невідповідність або наявність колориту не допускає в переклад здавалося б найбільш вдалу одиницю.

«That was a neat way of smoothing a man's vanity and yet keeping him on the string, and Charles rose to it as though such bait were new and he the first to swallow it» [58, 61].

«Це був витончений спосіб, не зачіпаючи самолюбства шанувальника, не дати йому зірватися з гачка, і Чарльз проковтнув приманку з завзятістю неофіта» [12, 57].

В даному випадку автор вдається до антонімії, використовуючи замість еквівалентного «тримати на гачку» «не дати зірватися з гачка», надаючи цій

ситуації більше емоційності і намагаючись передати всі почуття головної героїні в цей момент.

Висновки до 2 розділу

За класифікацією Л.К. Латишева способи передачі безеквівалентної лексики поділяються на:

Транскрипція та транслітерація – це способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою букв мови.

Калькування – це спосіб перекладу, який полягає в передачі безеквівалентної лексики за допомогою заміни їх складових частин – морфем лексичними відповідниками;

Описовий переклад полягає в передачі значення лексичної одиниці за допомогою заміни її складових розгорнутими словосполученнями, які розкривають суттєві ознаки цієї лексичної одиниці.

Наближений переклад полягає в підборі наближених за значенням відповідників в мові оригіналу для лексичної одиниці мови перекладу.

О.В. Кунін поділяє основні способи перекладу фразеологічних одиниць на:

Фразеологічний еквівалент – це фразеологізм, який є рівноцінним вихідної одиниці за всіма критеріями.

Фразеологічний аналог – використання в українській мові фразеологічних одиниць, які мають те саме значення, але які побудовані на іншому образі.

Переклад калькою – спроба скопіювати англійський образ і створити свою фразеологічну одиницю.

Описовий переклад – фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням яке адекватно передає зміст цього фразеологізму.

Контекстуальний переклад звично протиставляють «словниковому перекладу», зазначаючи, таким чином, відповідності, які слово може мати в контексті на відміну від наданих у словнику.

ВИСНОВКИ

На прикладі розглянутих фразеологізмів та безеквівалентної лексики можна чітко уявити їх розмаїття. Наведені приклади показують, що їх переклад представляє значні труднощі для лінгвіста. Багато фразеологізмів та безеквівалентної лексики, що з'являються кожен день, не знаходять еквівалента в мові перекладу, тому доводиться проробляти колосальну роботу, використовуючи різні словники. Виходячи з прикладів, можна помітити, що для успішного перекладу безеквівалентної лексики та фразеологічних одиниць недостатньо знати добре тільки англійську або тільки українську мову, так як їх вивчення потребує свого методу дослідження, а також використання даних інших наук – лексикології, граматики, стилістики, фонетики, історії мови, історії, філософії, логіки і країнознавства.

Дослідивши теоретичний матеріал з проблем безеквівалентної та фразеологічної лексики, під поняттям «безеквівалентна лексика» ми розуміємо

лексичні одиниці (слова і фрази) однієї з мов, які не мають повного або часткового еквівалента серед лексичних одиниць іншої мови; поняття «фразеологічна одиниця» визначаємо як група слів з фіксованою лексичною композицією і граматичною структурою.

До основних ознак безеквівалентної лексики відносимо відсутність якогось об'єкта, явища чи поняття у житті мовців цільової мови та відмінні лексико-стилістичні характеристики. Основними ознаками фразеологізмів вважаємо відсутність семантичної мотивації та лексико-граматична стійкість.

Основними способами передачі безеквівалентної лексики у україномовному перекладі є: транскрипція та транслітерація, калькування, описовий переклад, наближений переклад.

Фразеологічні одиниці передаються у такі способи: фразеологічний еквівалент (повний та неповний), фразеологічний аналог, описовий переклад, калькування, контекстуальний або вибіркового переклад.

Роблячи висновок, можна сказати, що в зв'язку з тим, що пов'язані з методами перекладу проблеми розглядаються по-різному, існують незбіжні думки з приводу вибору способу перекладу слів, існують різні класифікації, основні і доповнені, різне ставлення вчених до досліджуваної проблеми. І ми не можемо сказати, що правильно, а що – ні: однозначного, стандартного рішення тут бути не може. У різних ситуаціях потрібен різний підхід. Ось чому перекладач повинен бути людиною, яка може відчувати звичаї, культуру іншого народу, країни, і передати чужу думку так само насичено і яскраво.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горпинич В.О. Українські власні назви в російській мові / В.О. Горпинич, Т.Р. Антонюк – Київ: Іван Федоров, 1998. –134с.
2. Горпинич В.О. Географічні назви в українській мові / В.О. Горпинич, Т.Р. Антонюк. – Київ: Іван Федоров, 1999. – 152 с.
3. Зорівчак Р.П. Реалія як перекладознавча категорія // Теорія і практика перекладу / Р.П. Зорівчак. – Львів: Вища школа, 1983. – 71 с.
4. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Р.П. Зорівчак. – Львів: Вища школа, 1983. – 176 с.
5. Кияк Т. Мовна картина світу нації та міжкультурна комунікація / Т. Кияк // Наукові записки. – Вип.126. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – 606 с.
6. Ковалик І.І. Про власні та загальні назви в українській мові / І.І. Ковалик // Мовознавство. – 1977. – № 2. – С. 11–18.

7. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу: Навчальний посібник / В.В. Коптілов. – Київ: Юніверс, 2002. – 280 с.
8. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства: Підручник / І.В. Корунець. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 512 с.
9. Корунець І.В. Принципи і способи передачі українських особових і географічних назв англійською мовою. / І.В. Корунець // Мовознавство, №3 (159), 1993. – 132 с.
10. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник / І.В. Корунець. – Вінниця: Нова книга, 2000. – 448 с.
11. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства, підруч. – 2. вид. / М.П. Кочерган. – К.: Академія, 2005. – 368 с.
12. Мітчелл М. Віднесені вітром у 2-ох томах. Переклад з англійської: Р. Доценко. – Київ: Дніпро. 1992 р. – 544 та 560 с.
13. Шпак В.К. Основи перекладу. Граматичні та лексичні аспекти. Навчальний посібник / В.К. Шпак. – Київ: Знання, 2007. – 310 с.
14. Алексеев А.Я. Сопоставительная стилистика / А.Я. Алексеев – Днепропетровск: НГУ, 2012. – 476 с.
15. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии / Н.Н. Амосова. – М.: Едиториал УРСС, 2010. – 216 с.
16. Баранов А.Н. Постулаты когнитивной семантики / А.Н. Баранов, Д.О. Добровольский // Известия АН. РАН. Серия литературы и языка. – 1997. – С. 11–21.
17. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. – М.: Междунар. отношения, 1975. – 240 с.
18. Брандес М.П. Стилистика немецкого языка: Для ин-тов и фак. иностр. яз. / М.П. Брандес. – М.: Высшая школа, 1983. – 271 с.

19. Булаховский Л.А. Введение в языкознание / Л.А. Булаховский. – М.: Учпедгиз, 1984. – 174 с.
20. Великобритания. Лингвострановедческий словарь / [Рум А.Р.У., Колесников Л.В., Пасечник Г.А. и др.] – М.: Русский язык, 1980. – 480 с.
21. Верещагин Е.М. Лингвострановедческая теория слова / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М.: Русский язык, 1980. – 320 с.
22. Верещагин Е.М. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М.: Русский язык, 1976. – 248 с.
23. Википедия – свободная энциклопедия [Электронный ресурс] /v Режим доступа: URL: <http://wikipedia.org>
24. Виноградов В.В. Лексикология и лексикография: Избр. Труды / В.В. Виноградов. – М., 1986. – 243 с.
25. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В.В. Виноградов. – Л., 1977. – С. 140–161.
26. Виноградов В.В. Перевод: общие и лекционные вопросы. Учебное пособие. 3-е издание / В.В. Виноградов. – М.: КДУ. 2006. – 240 с.
27. Виссон Линн. Синхронный перевод с русского на английский: Приемы. Навыки. Пособия / Линн Виссон. – М.: Р. Валент, 1999. – 272 с.
28. Влахов С.В. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М.: Р. Валент, 2006. – 448 с.
29. Гак В.Г. К типологии лингвистических номинаций / В.Г. Гак // Языковая номинация (Общие вопросы). – М.: Наука, 1977. – С. 230–293.
30. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М.: Наука, 1983. – 139 с.
31. Гиляревский Р.С. Иностранные имена и названия в русском тексте / Р.С. Гиляревский, Б.А. Старостин. – М.: Высшая школа, 1985. – 303 с.

32. Кацнельсон С.Д. Содержание слова, значение и обозначение / С.Д. Кацнельсон. – М. – Л.: Наука, 1965. – 110 с.
33. Колшанский Г.В. Некоторые вопросы семантики языка в гносеологическом аспекте // Принципы и методы семантических исследований / Г.В. Колшанский. – М.: Наука, 1976. – С. 5–30.
34. Комисаров В.Н. Современное переводоведение / В.Н. Комисаров. – М.: Изд-во. ЭТС, 1999. – 234 с.
35. Комиссаров В.Н. Слово о переводе / В.Н. Комиссаров. – М.: Междунар. отношения, 1973. – 215 с.
36. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. 2-е изд-е, перераб. / А.В. Кунин. – М.: Высшая школа; Дубна: Феникс, 1996. – 381 с.
37. Латышев Л.К. Перевод: проблемы теории, и методики преподавания: книга для учителя школы с углублённым изучением немецкого языка / Л.К. Латышев. – М.: Просвещени, 1988. – 160 с.
38. Леонович О.А. Очерки английской ономастики: Пособие для преподавателей / О.А. Леонович. – М.: Интерфакс, 1994. – 128 с.
39. Мальцева Д.Г. Страноведение через фразеологизмы / Д.Г. Мальцева. – М.: Высшая школа, 1991. – 176 с.
40. Мастерство перевода. – №7, 1970 (та інші випуски). – М.: Советский писатель, 1970. – 543 с.
41. Райхштейн А.Д. Национально-культурный аспект интеркоммуникации / А.Д. Райхштейн // Иностранные языки в школе. – 1986. – № 5. – С. 10–14.
42. Реформатский А.А. Введение в языковедение: Учебник / А.А. Реформатский [Ред. В.А. Виноградов]. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 536 с.

43. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / А.И. Рецкер. – Москва: Международные отношения, 1974. – 216 с.
44. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка / А.И. Смирницкий. – М., 1956. – 82 с.
45. Суперанская А.В. Способы передачи безэквивалентной лексики // Current transcription problems / А.В. Суперанская. – Meddelelser Universitetet i Oslo, 1982. – № 29. – С. 25–31.
46. Телия В.Н. Вторичная номинация и ее виды // Языковая номинация. Виды наименований / В.Н. Телия. – М.: Наука, 1977. – С. 129–221.
47. Телия В.Н. Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке / В.Н. Телия. – М.: Наука, 1981. – 269 с.
48. Томахин Г.Д. Реалии-американизмы / Г.Д. Томахин. – М.: Высшая школа, 1988. – 239 с.
49. Томахин Г.Д. Фоновые знания как основной предмет лингвострановедения / Г.Д. Томахин // Иностранные языки в школе. – 1980. – № 4. – С. 84–88.
50. Фёдоров А.В. Введение в теорию перевода (лингвистические проблемы) / А.В. Федоров. – Москва: Издательство на иностранных языках, 1958. – 375 с.
51. Федоров А.В. Основы общей теории перевода / А.В. Федоров. – М., 1983. – 321 с.
52. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка: Учеб. Пособие для вузов по спец. Русский язык и литература. – 3-е изд., испр. и доп. / Н.М. Шанский – М.: Высшая школа, 1985. – 160 с.
53. Шпет Г.Г. Эстетические фрагменты, // Сочинения / Г.Г. Шпет. – М.: Правда, 1989. – 608 с.

54. Щерба Л.В. Преподавание иностранных языков в средней школе / Л.Г. Щерба. – М. – Л: Изд-во Академия пер. Наук РСФСР, 1947. – 43 с.
55. Bernstein, Cynthia Grammatical Features of Southern Speech: yall, might could, and fixin to // English in the Southern United States / Edited by S.J. Nagle and S.L. Sanders. – New York: Cambridge University Press, 2003. – P. 106–118.
56. Cambridge Advanced Learners' Dictionary and Thesaurus. – Cambridge University Press.
57. Ives, Sumner A Theory of Literary Dialect // A Various Language. – New York: Hold, Rhinehart, Winston, 1971. – P. 145–177.
58. Mitchell Margaret Gone with the Wind. – New York: The Macmillan Company, 1960. – 1037 p.
59. Montgomery, Michael The Future of Southern American English // SECOL Review. – 1996. – Ko 20. – P. 1–24.
60. Tillery Jan and Bailey Guy Urbanization and the Evolution of Southern American English // English in the Southern United States / Edited by S.J. Nagle and S.L. Sanders. – New York: Cambridge University Press, 2003.